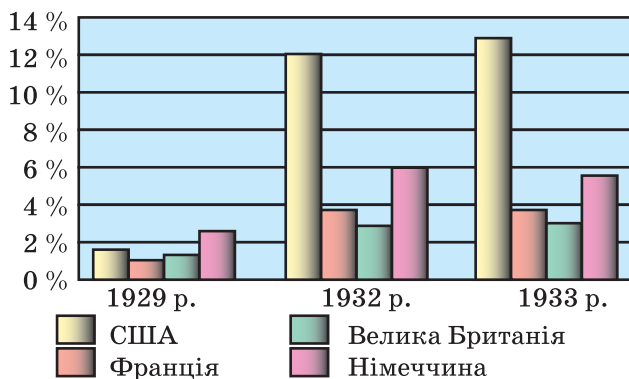

Частина 1. ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ

§ 31. ТРИДЦЯТІ РОКИ: НОВА РОЛЬ ДЕРЖАВИ

1 Мовою цифр

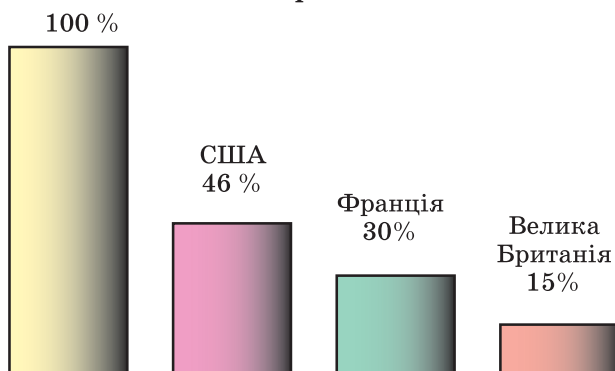
Відсоток безробітних у ряді країн світу

Подано за: Георги Марков, Румяна Кушева, Бойко Маринков. *История и цивилизация. За 10 клас. Задължителна и профилирана подготовка.* – София: Просвета, 2001. – С. 40.

2 Мовою цифр

Падіння виробництва у провідних країнах світу у роки світової економічної кризи

Подано за: *Всемирная история: новейшее время. 1914–1939.* – Учебн. для 10 кл. / Н.Е. Рожик и др. – К.: Генеза, 2001. – 288 с.

3 Погляд дослідника

Період 1929–33 рр. став каньйоном, який зробив повернення до 1913-го не лише неможливим, а й немислимим. Старомодний лібералізм упокоївся чи видався приреченим.

Три варіанти вибору змагались за інтелектуально-політичну гегемонію. Одним з них був комунізм марксистського взірця. Та ще й СРСР показав себе ніби несприятливим до катастрофи.

Другою альтернативою був капіталізм, позбавлений своєї віри в оптимальність вільних ринків і реформований таким собі неофіцій-

ним шлюбом чи то постійним зв'язком із поміркованою соціал-демократією некоммуністичних робітничих рухів.

Третім на вибір був фашизм. Фашизм в його німецькій версії (націонал-соціалізм) скористався з двох речей: з німецької інтелектуальної традиції, що вороже ставилася до теорій економічного лібералізму, а також із безжальності уряду, що заповзвся будь-якою ціною позбутися безробіття. Слід сказати, що він розправився з Великою Кризою хутко й успішніше, ніж подібні режими.

Гобсбаум Е. Вік екстремізму. – С. 103–104.

4 Погляд дослідника

Громадська думка була, звичайно, вражена тим, що Ради приступили до виконання п'ятирічного плану тоді, коли весь інший (капіталістичний) світ прирік на безробіття й убогість щонайменше 30–40 мільйонів трудящих, а трудівники сільського господарства визнали за краще знищити запаси продовольства, ніж віддати їх безкоштовно голодуючим.

Подібна ситуація не могла не хвилювати світову громадськість, примушуючи людей взяти під сумнів принципи системи, у якій вони жили (індивідуалізм, вільне підприємництво, ініціатива, конкуренція) і котра могла породити подібну кризу. Щоб виправити становище, приватні компанії й уряди змушені

були розглянути можливість втручання держави, оскільки тільки вона мала у своєму розпорядженні засоби, які здатні заставити кожного громадянина йти на жертви заради інтересів усього суспільства.

Тибо П. Епоха диктатур. – С. 100–101.

5 Погляд сучасника

Зі статті американського тижневика «Ліберті» (1929 р.)

Якщо найближчим часом щось не буде зроблено для виправлення того жахливого становища, в якому ми тепер перебуваємо, то революція може звалитися на нас у будь-який момент.

Цит. за: История XX века. Зарубежные страны. – М.: Аванта, 2002. – С. 132.

1. Які зміни відбулися у світі на межі 20–30-х рр. XX ст.? Прокоментуйте.
2. Пригадайте, що таке світова економічна криза 1929–1932 рр. Що таке «Велика депресія»? Чому криза загрожує, на думку журналу «Ліберті», революцією? Що дає підстави для такого висновку?
3. Проаналізуйте джерело 3. Назвіть три варіанти суспільного вибору. Як ви їх розумієте?
4. Назвіть три моделі політичного вибору суспільства, які, на думку дослідника Гобсбаума, стали логічною відповіддю на виклик епохи.

6 Погляд політика

Ф.Д. Рузвельт про проблеми американської економіки

Я бачу в цій країні десятки мільйонів її громадян... чиє буденне життя минає в умовах, які визнані недостойними цивілізованим суспільством півстоліття тому... Я бачу, що третина нації живе в поганих будинках, погано одягнена і погано харчується. «Держава, яка не намагається урядовими заходами розв'язати нові проблеми, спричинені величезним зростанням населення і дивовижними досягненнями науки, приречена на занепад і неминучу загибель від бездіяльності. Необхідно обмежити операції спекулянта, маніпулятора, навіть фінансиста. Я вважаю, що, зрештою, найважливішою є проблема контролю, проблема задовільного планування виробництва і розподіл тих продуктів, які наша величезна економічна машина здатна створювати.

Цит. за: История США. – Т. 3: 1918–1945. М., 1985. – С. 253, 367–368.

7 Погляд дослідника

Він [Гітлер] вважав себе соціалістом, і сутність його соціалізму полягала в тому, що кожен індивід чи група в державі повинні були не вагаючись працювати на національну політику. Так що не мало значення, кому належить конкретний завод, поки ті, хто ним керує, роблять, що їм наказують. Німецький соціалізм, говорив він Германові Раушину, не прагне до націоналізації: «Наш соціалізм проникає набагато глибше. Він не змінює зовнішній порядок речей, він наводить порядок тільки у ставленні людини до держави... У такому випадку, яке значення має власність і дохід? Навіщо потрібно усуспільнювати банки і заводи? Ми усуспільнюємо людей...» Представляючи свій Чотирирічний план (який, як і сталінський, був тільки пропагандистським прийомом), Гітлер говорив, що Міністерство економіки повинне тільки «дати завдання національній економіці», а потім «приватна економіка має їх виконувати».

Джонсон П. Современность... – С. 339.

8 Думка дослідника

Для перелому кінця 20-х – початку 30-х рр. було використано термін «сталінська революція», який добре передає його насильницький, руйнівний і утопічний характер. Однак ця революція здійснювалась з ініціативи держави, а не в результаті народних рухів, і не привела до зміни політичного керівництва. За думкою Сталіна, її завданням було закласти

економічний фундамент для побудови соціалізму... використовуючи державне планування з метою прискореного економічного розвитку країни...

Планування подавалось як героїчний акт підкорення невідконтрольних до тих пір економічних сил.

Фицпатрик Ш.* Повседневный сталинизм. Социальная история Советской России в 30-е годы: город / Пер. с англ. – М.: РОССПЭН, 2001. – С. 10–11.

5. Як розуміють автори документів 6–8 нову роль держави на рубежі 1920–1930-х рр.? Які надії на неї покладають і чому?

6. Знайдіть конкретизацію положень Е. Гобсбаума в документах 6, 7, 8.

7. Яка з моделей, запропонованих ним: а) найбільш враховує інтереси людини; б) яку з цих моделей найскладніше зреалізувати; в) яка може бути найбільш ефективною з точки зору держави та суспільства?

§ 32. ФОРСОВАНА ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ

9 Погляд дослідника

Військова істерія 1927 р. змінила атмосферу, і незабаром уряд вирішив ввести в країні «передмобілізаційний стан», який зберігався протягом усіх 1930-х рр. З цього часу радянські кордони були майже закриті для руху людей і товарів, і СРСР заявив про свій намір добитися «економічної самостійності». На ближчий час цей крок випадково мав позитивний результат, відгородивши Радянський Союз від «Великої депресії».

Фицпатрик Ш. Повседневный сталинизм... – С. 11–12.

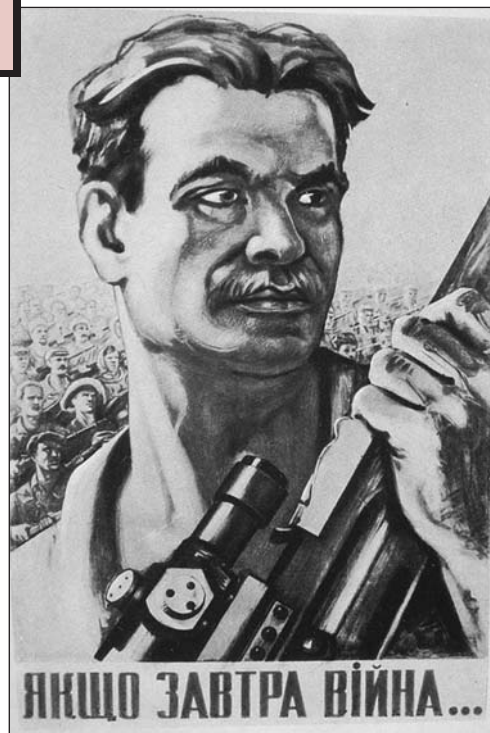
10 Погляд сучасника

Відомий радянський поет
Симонов К.М. про суспільні настрої

Думки про Червону Армію і про п'ятирічку зв'язувались в одне ціле з капіталістичним оточенням: якщо ми не побудуємо всього того, що вирішили, то будемо беззахисні, загинемо, не зможемо воювати, якщо на нас нападуть – це було безсумнівним.

Глазами человека моего поколения. Размышления о И.В. Сталине. – М., 1988. – С. 44–45.

11

Український радянський плакат 1930-х рр.

* Фицпатрик Ш. – сучасна американська дослідниця. У сфері її інтересів, зокрема, – історія повсякденного життя радянської Росії.